

Urejanje gozdov in izvajanje načrtovanih del

Forest management planning and implementation of planned works

Andrej BONČINA*

Izvleček:

Bončina, A.: *Urejanje gozdov in izvajanje načrtovanih del*. Gozdarski vestnik, 62/2004, št. 2. V slovenščini, z izvlečkom v angleščini, cit. lit 8. Prevod v angleščino: Jana Oštir.

Izhodišče prispevka so podatki o nizki stopnji načrtovanih gozdnogospodarskih ukrepov v preteklem desetletju. Ukrepe načrtujemo, da z njimi uresničujemo opredeljeno mnogonamensko gospodarjenje. Pomembni razlogi za nizko stopnjo načrtovanih ukrepov so številni okvirni pogoji, kot so organiziranost gozdarstva, zakonski okvir, socialne, družbene in gospodarske spremembe, tržne razmere itd., ki vplivajo na gospodarjenje z gozdovi. Posledice nižje realizacije načrtovanih ukrepov so kratkoročne in dolgoročne, na primer dolgoročen vpliv na sestavo, zgradbo in zasnovno gozdnih sestojev, povečan obseg sanitarne sečnje, gospodarska škoda, večja poraba sredstev za varstvo gozdov itd.; vseh posledic zaradi kompleksne narave gozdnih ekosistemov ni mogoče predvideti. Spremenjene razmere zahtevajo stalno posodabljanje gozdnogospodarskega načrtovanja v smislu prilagajanja načrtovanja konkretnim razmeram, večje učinkovitosti in večje uporabnosti načrtov ob racionalnih stroških. Avtor opozarja na potrebo po večji stopnji diferenciranosti načrtov, koncizno opredeljenih vsebinah načrtov različnih načrtovalnih ravni in njihovih vsebinskih povezav, manjšem obsegu načrtov, uvajanju participativnih postopkov, rangiranju načrtovanih del itd. Analiza izvajanja načrtovanih ukrepov je sestavni del presojanja uspešnosti gospodarjenja z gozdovi. Reševanje problema ni samo predmet načrtovanja, ampak številnih drugih področij, izmed katerih ima ključno mesto gozdarska politika.

Ključne besede: gozdnogospodarsko načrtovanje, načrtovani ukrepi, uspešnost gospodarjenja, okvirni pogoji, gozdarska politika

Abstract:

Bončina, A.: *Forest management planning and implementation of planned works*. Gozdarski vestnik, Vol. 62/2004, No. 2. In Slovene, with abstract in English, lit. quot.8. Translated into English by Jana Oštir.

The author first presents some data on the small amount of planned forest management measures in the last decade. Plans are made with the view of implementing multipurpose forest management. The small extent of planned measures is mainly due to numerous framework conditions, such as the organization of forestry, legal basis, social and economic changes, market conditions, etc., which all affect forest management. The consequences of the poor realization of the drafted measures are short-term and long-term, i.e. the long-term influence on the composition, structure and quality of forest stands, an increase in sanitary felling, economic damage, larger funds spent on forest protection, etc.; all the consequences cannot even be predicted, due to the complex nature of forest ecosystems. The changing conditions demand constant modernization of forest management planning, in the sense of adapting the planning process to the actual circumstances, increasing the efficiency, usefulness and value of the plans, all while retaining reasonable costs. The author accentuates the need for a greater differentiation of the plans, for concisely defined plan contents on various planning levels and their inter-relations, for a smaller scope of plans, introduction of a participatory approach, ranking of the planned works, etc. An analysis of the implementation of the plans is an essential part of assessing the efficiency of forest management. The problem needs to be solved not only in the field of planning, but in various spheres, the key one being forest policy.

Key words: forest management planning, planned measures, management efficiency, framework conditions, forest policy.

1 UVOD

Izhodišče prispevka in verjetno tudi posvetovanja Zveze gozdarskih društev Slovenije z naslovom Vzroki in posledice neizpolnjevanja načrtov za gospodarjenje z gozdovi so podatki o realizaciji načrtovanih gozdnogospodarskih ukrepov. Analiza gospodarjenja z gozdovi za obdobje 1991-2000 kaže (VESELIČ / MATIJAŠIĆ 2002), da je obseg realizacije načrtovanih ukrepov obnove 43%, nege 44% in varstva 96%; količina poseka predstavlja 76% načrtovanega možnega poseka, kar 31%

celotne količine sečnje predstavlja sanitarni posek. Tudi obseg gradenj gozdnih prometnic je znatno manjši od zaželenega. Ob takšni realizaciji se zastavljajo številna vprašanja: kako vpliva nižji obseg izvedenih ukrepov na stanje gozdov, kaj pomeni za uresničevanje gozdnogospodarskih ciljev, kakšni so povratni vplivi na samo načrtovanje in podobno. V prispevku se bomo zato dotaknili naslednjih vprašanj in problemov:

* Prof. dr. A. B., Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire BF. Večna pot 83, 1000 Ljubljana, SI

- Zakaj sploh načrtujemo ukrepe?
- Izvajanje načrtov in načrtovalni pristopi.
- Vzroki za nizko stopnjo uresničevanja načrtov.
- Zgled iz tujine.
- Posledice zmanjšane obsega izvedenih del.
- Problem evidenc.
- Izvajanje načrtov in načrtovanje.

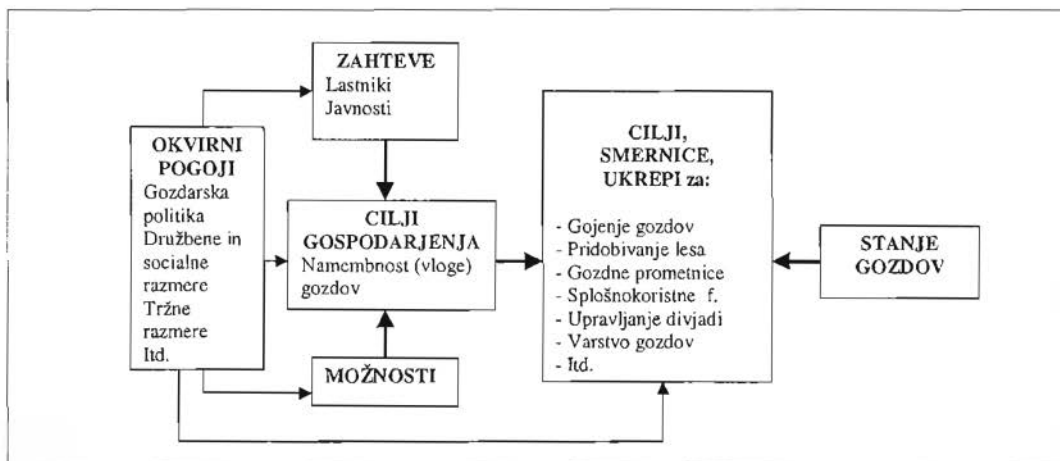
2 ZAKAJ NAČRTUJEMO UKREPE

Odgovorimo si najprej na vprašanje, zakaj sploh načrtujemo cilje, smernice, usmeritve, tudi omejitve in navsezadnje ukrepe za posamezna področja gospodarjenja z gozdovi. Izhodišče so cilji gospodarjenja oz. namembnost gozdov ali vloge gozdov (slika 1). Gre za vprašanje, zakaj sploh gospodariti, katere cilje zasledujemo. Cilji določajo mnogonamensko vlogo gozdov; gre za odločitve, katere funkcije gozdov bomo načrtno pospeševali. Ti cilji so odvisni od zahtev in možnosti (GAŠPERŠIČ 1995); pomembne so zlasti zahteve lastnikov pa tudi drugih interesnih skupin. Zahteve je treba uresničevati skladno z možnostmi, zahteve do gozdov so lahko prevelike ali recimo neustrezne in jih zato ne moramo uresničevati v danem območju gozdov – treba jih je uskladiti z dejanskimi možnostmi. Ko cilje opredelimo, se vprašamo, kako v danih gozdovih te cilje v čim večji možni meri uresničevati. Odgovor je, z ustreznim ravnanjem na različnih področjih gospodarjenja z gozdovi. To pomeni, skladno s cilji gospodarjenja in stanjem gozda določiti cilje za posamezna področja gospodarjenja (na primer gojitvene cilje) in

načrtovati in izvajati primerne ukrepe. Opredeljeno mnogonamensko gospodarjenje uresničujemo torej preko smiselno izbranih ciljev, smernic in ukrepov za posamezna področja gospodarjenja z gozdovi! V tej shemi velja opozoriti na realnost! Cilji morajo biti opredeljeni realno in iz tega izhajajo tudi realni načrti za posamezna področja pri gospodarjenju z gozdovi.

Kdaj lahko nastopijo problemi? Cilji gospodarjenja (namembnost gozda) morajo biti vnaprej opredeljeni, jasni in realni; če cilji niso realno določeni ali v načrtih celo sploh niso opredeljeni, potem bodo tudi načrtovani ukrepi neustrezni. Problem uresničevanja ciljev lahko nastopi, če so zahteve raznovrstne in (pre)velike. Problem po svoje pa je tudi situacija, če zahteve do gozdov niso jasne, ali pa so skromne, neznatne, skratka interesi do gozda so zelo omejeni.

Načrtovanje in izvedba načrtovanega je lahko močno odvisna od okvirnih pogojev (slika 1). Med okvirne pogoje načrtovanja lahko uvrstimo zakonske podlage gospodarjenja z gozdovi, sociokonske razmere gozdnih posestnikov, organizacijsko zasnovo gozdarstva, tržne razmere, socialne in družbene razmere itd. Okvirni pogoji se čedalje hitreje spreminjajo, vsekakor pa vplivajo na cilje gospodarjenja in zato tudi na cilje in načrtovane ukrepe za posamezna področja gospodarjenja z gozdovi. Izmed okvirnih pogojev igra ključno vlogo gozdarska politika, ki lahko vpliva na interese in zahteve do gozda, na primer lastnikov, vpliva na možnosti za gospodarjenje z gozdovi in podobno (slika 1). Okvirni pogoji so izven dometa načrtovanja, močno

Slika 1: Povezanost ciljev gospodarjenja, načrtovanih ukrepov in okvirnih pogojev gospodarjenja z gozdovi

vplivajo na načrtovanje in izvajanje del, medtem ko lahko načrtovalci le opozarjamo na spremembe v stanju gozdov in gospodarjenju z njimi.

Načrtovanje ukrepov je podprto tudi z zakonskimi predpisi. Zakon o gozdovih (1993) se v več členih dotika načrtovanja gozdnogospodarskih ukrepov; še najbolj izstopajo deli 5., 6. in 11. člena:

- Lastnik gozda zato mora gospodariti z gozdovi v skladu s predpisi, z načrti za gospodarjenje in upravnimi akti, izdanimi po tem zakonu (del 5. člena).

- Podlaga za gospodarjenje z gozdovi so program razvoja gozdov Slovenije in načrti za gospodarjenje z gozdovi (del 6. člena).

- V gozdnogospodarskem načrtu gospodarske enote se ...določijo: funkcije gozdov in njihovo ovrednotenje, intenzivnost in cilji gospodarjenja z gozdom in gozdnim prostorom, usmeritve za doseganje ciljev, ukrepi in načini njihove izvedbe po osnovnih načrtovalnih enotah gozdnega prostora, usmeritve za gospodarjenje s posamičnim gozdnim drevjem in skupinami gozdnega drevja zunaj naselij (del 11. člena).

3 NAČRTOVALNI PRISTOP

Različni avtorji različno prikazujejo pristope pri načrtovanju rabe obnovljivih virov. Za različne pristope so pomembna predvsem naslednja vprašanja:

- način odločanja v procesu načrtovanja (analitično, inovativno, itd.);
- kdo lahko odloča;
- stopnja vključenosti interesnih skupin v načrtovanje;

- razumevanje pomena načrta za prihodnje ravnanje (obveznost, okvirna podlaga, pripomoček, konsenz, itd.);

- obravnavanje družbe in okolja v procesu načrtovanja (obvladljivost, kompleksnost, itd.);

- drugo.

Lawrence (2000) je prikazal štiri glavne tipe načrtovanje, in sicer racionalizem, pragmatizem, socialno-ekonomski idealizem, politično-ekonomska mobilizacija. Za klasičen načrtovalni pristop, ne samo v gozdarstvu, ampak nasploh pri načrtovanju ravnanja z viri, velja, da je močno poudarjen racionalizem (preglednica 1).

Tudi v gozdarskem načrtovanju pri nas in v Evropi je zaznati kar nekaj elementov omenjenega pristopa, na primer zapostavljanje realnih socialnih in gospodarskih razmer, zapostavljanje interesnih skupin, saj v proces načrtovanja niso vključeni drugi uporabniki, potencialni uporabniki načrtov (npr. lastniki gozdov), niso zadostno obveščeni o namenih načrtovanja, stanju, problemih, ciljih in usmeritvah v gozdovih, ki jih zadevajo, pretirana pričakovanja o realizaciji načrtov, ko pa ni opredeljenih vzvodov za njihovo uresničevanje, pretirana podrobnost načrtovanja oziroma normativnost, ki izhaja iz avtorske zasnove načrtovanja, itd.

V evropskem prostoru se pristopi v gozdarskem načrtovanju spreminjajo. Na kratko bi lahko spremembe oziroma trende označili takole:

- Odpiranje gozdarskega načrtovanja interesnim skupinam.
- Zaradi javnega interesa in večjega pomena splošnokoristnih funkcij so ponekod uvedli načrtovanje na regionalni ravni, ki ga prej niso

Preglednica 1: Nekateri značilnosti in pomanjkljivosti klasičnega načrtovalnega pristopa, ki temelji na racionalizmu (prirejeno po LAWRENCE 2000)

Značilnosti	Očitki / Pomanjkljivosti
• odločanje v procesu je centralizirano; • pristop je izrazito analitičen, odločanje temelji na visoki stopnji analitičnosti in znanstvenem znanju; • problemi so enostavni, cilji jasno opredeljeni; • načrtovalec je neodvisni strokovnjak, ločen od družbenih procesov; • institucija, zadolžena za načrtovanje je učinkovita in zmožna zbiranja (integriranja) podatkov; • napovedljivo in kontrolirano okolje; • produkt procesa (načrt) se uresniči;	• avtorska zasnova načrtovanja; • eksperti popolnoma dominirajo, interesne skupine imajo obrobni pomen; • precenjena sposobnost za napovedovanje in kontrolo okolja; • nezadostno priznavanje kreativnosti, sinteze in netehničnega in neznanstvenega znanja, izkušenj in modrosti; • zapostavljanje upoštevanja kolektivne narave načrtovanja in pomena dialoga; • zapostavljanje družbene (javne) narave načrtovanja; • neprilagojenost načrtovalnega procesa dejanskim razmeram.

poznali, tako da je sedaj načrtovanje zasnovano na dveh ravneh.

- Spreminja se tudi filozofija načrtovanja; če je bilo v preteklosti načrtovanje bodisi omejevanje ali predpisovanje, se sedaj povečuje pomen načrtovanja kot podlage za boljše delo in sprotno odločanje; znotraj načrtovanega je dovolj maneverskega prostora za prilagajanje trenutnim razmeram.

- Spreminja se tudi zasnova načrtov za gozdne obrate, smeri so različne, ponekod postaja načrt sestavni del strateškega vodenja obratov.

- Uveljavlja se zasnova adaptivnega načrtovanja.

4 VZROKI ZA NIŽJO STOPNJO REALIZACIJO NAČRTOVANIH UKREPOV

Vzroki so različni, eden od možnih je neustrezno načrtovan obseg ukrepov. Pri tem razmisleku se omejimo le na načrtovan posek ter gojitvena in varstvena dela. V načrtih bi lahko te ukrepe načrtovali na različne načine – kot minimalni ali maksimalni obseg, lahko načrtujemo »optimalne« količine, načrtovana dela lahko razvrščamo po prioritetah in podobno. Zakon o gozdovih govori o največjem možnem poseku (največja stopnja izkoriščanja) in nujnih gojitvenih delih. Največji možni posek ni maksimalni posek iz teorije načrtovanja donosov, ampak predstavlja kvantifikacijo načrtovanega (ciljev, smernic) glede na cilje gospodarjenja in stanje gozdov (predstavlja optimalno vrednost). Realiziran posek je lahko manjši ali kvečjemu enak načrtovanemu. Ob podatku o realizaciji načrtovanega poseka v zadnjem desetletju se zastavlja vprašanje, če lahko z nizko realizacijo uresničimo cilje in usmeritve, saj je sečnja glavni vzvod nege gozdov, s katero oblikujemo »arhitekturo gozda«. Tudi gojitvena in varstvena dela podpirajo zastavljene cilje in smernice; načrtovani količini lahko včasih očitamo, da izhajajo iz samega stanja gozdov (glej sliko 1) in premalo iz ciljev gospodarjenja, ki so opredeljeni glede na zahteve do gozda in možnosti. In pojavi se problem realnosti!

Razlogi za nizko stopnjo načrtovanih ukrepov so predvsem številni okvirni pogoji, na primer organiziranost gozdarstva, zakonski okvir gozdarstva, velike socialne, družbene in gospodarske spremembe, tržna vrednost lesa, spremenjene

zahteve do gozda, itd., ki vplivajo na gospodarjenje z gozdovi. Med navedenimi dejavniki bi kazalo posebej izpostaviti spremembe v socialnoekonomski strukturi lastnikov. Socialnoekonomska struktura gozdnih posestnikov je pomembno in včasih preveč zapostavljeno izhodišče za načrtovanje. V splošnem bi lahko trdili, da se stopnja ekonomske odvisnosti lastnikov od gozdov zmanjšuje, s tem se zmanjšuje tudi pripravljenost lastnikov za izvajanje del v gozdovih. Že sama povprečna velikost zasebne gozdne posesti – okoli 2,5 ha gozda, ki je dodatno v več prostorsko ločenih parcelah, ni ravno spodbudno izhodišče za intenzivno gospodarjenje. Tako majhna površina ne izpolnjuje minimalne obratovalne površine za noben gojitven sistem, gozd lahko za povprečnega lastnika predstavlja predvsem vir občasnih donosov, rezervo ali pa prestiž. Zaradi dolgih časovnih ciklov, ki presegajo življenjsko dobo gozdnega posestnika, ta nima v splošnem interesa za dolgoročno vlaganje v gozdove. Drugače je pri večjem posestniku, ki neke vlaga, neke drugje v svojem gozdu pa uživa sadove opravljenih del. Drobno posestna struktura ni razvojna prednost – ne kmetijstva, ne gozdarstva in ne govori niti v prid ohranitve podeželja. Nasprotno, tudi procesi zaraščanja gozdov so povezani z drobno posestno strukturo. Država ima vzvode (slika 1), s katerimi bi lahko postopno – na dolgi rok – spremenila bodisi posestno strukturo ali/in pospešila povezovanje lastnikov gozdov in spremenila njihov odnos do gozdov. Vendar so rešitve vprašljive, saj so gozdni posestniki tudi volivci in veliko jih je. Rešitev je na politični strani – če bo dovolj poguma in modrosti. Gozdarji lahko na problematiko le bolj glasno opozarjamo. Ob takšni posestni strukturi pa se zastavljajo vprašanja, ki so povezana z izvajanjem načrtovanega, na primer:

- Ali bo gozdni posestnik izvajal ukrepe, če nima ekonomskih interesov do gozda?

- Ali ne bi bile bolj normalne in logične razmere, ko bi se gozdni posestnik potegoval za načrte in za pridobitev subvencij, ne pa da gozdarji apelirajo, prosijo, itd., da lastnik izvede delo v svojem gozdu!?

5 POSLEDICE ZMANJŠEVANJA OBSEGA IZVEDENIH UKREPOV ZA GOZDOVE IN GOSPODARJENJE Z GOZDOVI

Posledice nižje stopnje realizacije načrtovanih ukrepov je nemogoče zanesljivo predvideti že zaradi kompleksne narave gozdnega ekosistema – pa tudi zaradi drugih dejavnikov, recimo klimatskih, ki se v zadnjem obdobju presenetljivo spreminjajo in dodatno neugodno vplivajo na funkcioniranje gozdnih ekosistemov. Zagotovo pa so posledice različne za različne gozdove, možno bi bilo izdelati različne scenarije. Na nekatere posledice pa lahko opozorimo:

- Posledice neizvajanja ukrepov so kratkoročne in dolgoročne. Za gozdarstvo je značilna specifična časovna dimenzija zaradi narave ekosistemov in dolgih proizvodnih oz. obnovitvenih ciklov gozdnih sestojev. Sedanja sestava in struktura sestojev sta posledici ukrepanj v preteklih desetletjih ali celo stoletjih, tako bo tudi sedanje izvajanje oz. neizvajanje zaznamovalo gozdove v prihodnjih desetletjih in celo več. To je javnosti in politiki težje razumljivo; gre za dolgoročen vpliv na zasnove gozdov, sestavo, zgradbo, kvaliteto, itd. Drevje, ki ga gozdarji odkazujejo, se je pomladilo v obdobju pred 30 do 200 let, se pravi v povsem drugačnih socialnih in gospodarskih razmerah.

- Predvidevamo lahko, kar potrjujejo tudi tuje in nakazujejo domače izkušnje, da se bo zaradi manjšega izvajanja nege gozdov obseg sanitarne sečnje povečal, oziroma bo delež sanitarne sečnje visok. Še posebno v biološko in statično manj stabilnih gozdnih – bodisi zaradi rastiščnih razmer, ali pa spremenjenih sestojnih razmer ali negativnih vplivnih dejavnikov. Smreka, na primer, je še vedno glavna drevna vrsta slovenskih gozdov. Možnost pojava katastrof omejujemo z ustrezno gojitveno in varstveno obravnavo teh gozdov.

- Posledica neizvajanja načrtovanih del je gospodarska škoda; delno zaradi predvidenega visokega deleža sanitarne sečnje, delno pa zaradi drugih razlogov. Če smo v preteklosti vložili sredstva v nekatere projekte kot na primer osnivanje sestojev, premene, itd. potem seveda takšni sestoji zahtevajo konsistentno nego tudi vnaprej, sicer bo učinek vloženih sredstev manjši ali celo nič.

- Z vidika racionalnosti gospodarjenja z gozdovi je vprašljivo tudi razmerje v porabljenih sredstvih

za gojitvena in varstvena dela, kjer je pomembno razmerje med nego, obnovo in varstvom gozdov. Ko presojamo obseg vlaganj v gozdove, namreč ni pomemben samo skupni obseg vlaganj. Če zagovarjamo paradigmo sonaravnega gospodarjenja, potem naj bi bilo čim več varstva vgrajenega v gojenje. Z ustreznim gojenjem gozdov, ki vključuje ukrepe obnove in nege, najbolj prispevamo k varnemu in stabilnemu funkcioniranju gozdov.

- Možnost aktivnega usmerjanja gozdov je znatno manjša. Posledica neizvajanja gojitvenih in varstvenih del pomeni tudi, da ne izrabljamo naravnih potencialov gozda.

- Če sprejmemo tudi relacije, ki smo jih prikazali (slika 1), potem neizvajanje gojitvenih in varstvenih del prizadeva vse funkcije gozda. Ukrepov ne moremo deliti na posamezne cilje! V splošnem ne moremo trditi, da je posamezen ukrep namenjen le enemu cilju (funkciji), ampak gre za hkraten vpliv na vse funkcije gozda.

6 PRIMER RAZVOJNIH SPREMEMB V TUJINI

Zmanjševanje izvajanja gojitvenih in varstvenih del, pa tudi zmanjševanje sečnje ni značilno le za Slovenijo, ampak tudi za širši srednjeevropski prostor. Tudi tam okvirni pogoji močno spreminjajo intenzivnost gospodarjenja, problem so predvsem čedalje večji stroški dela, medtem ko cene lesa stagnirajo. Rešitve iz rdečih številčk iščejo na različne načine, kot kaže tudi primer iz Spodnje Saške (preglednica 2):

- povečujejo produktivnost dela;
- razvijajo nove tehnologije dela;
- spreminjajo zasnovo gojenja gozdov – manj umetne obnove, manjši obseg porabljenih delovnih ur pri negi, izkoriščanje samodejnosti, itd.;
- zmanjšujejo število zaposlenih – med delavci in v upravi.

7 PROBLEM EVIDENC

Ko se pogovarjamo o neizvajanju načrtov, ne vemo povsem zanesljivo, kako velik je problem. Gre za vprašanje ali so evidence realne ali so le boljši ali

Preglednica 2: Primer spremembe gospodarjenja v Spodnji Saški (prirejeno po RIPKEN 1997)

	Leto	
	1957	1995
Površina gozdov (ha)	306.000	322.000
Lesna zaloga (m ³ /ha)	173	214
Delež listavcev (%)	36	39
Posek (m ³ /ha)	4,5	4,9
Od tega končni posek (m ³ /ha)	2,2	0,8
Poraba časa (za ročna opravila ure/m ³)	2,6	0,5
Umetna obnova (ha)	3.769	1.882
Umetna obnova (ure/ha)	1.005	89
Nega (ha)	5.279	6.947
Nega (ure/ha)	45	11
Delovne ure-gozdni delavci (ure/ha)	33,5	4,4
Delovne ure- uprava (ure/ha)	8,4	4,1

slabši približek. Evidence poseka so pravzaprav evidence odkazila. Posekano je lahko manj, v splošnem pa verjetno predvsem več, kot kažejo številke. Malo je verjetno, da bi revirni gozdarji evidentirali prav vse drevje, posekano brez odobritve, posebej ob dejstvu, da postajajo revirji večji in revirni gozdarji objektivno ne morejo obvladati celotne gozdne površine revirjev. Kakšen je torej večji posek od prikazanega, je težko reči, nekatere ocene kažejo, da je ta različno večji, od nekaj odstotkov, do kar nekaj deset odstotkov in celo več. Natančne podatke bo lahko posredoval Zavod za gozdove Slovenije na podlagi ponovnih meritev na stalnih vzorčnih ploskvah. Pri gojitvenih in varstvenih delih verjetno ni pomembnejših razlik med evidentiranim in dejansko izvedenim obsegom del.

Pri presoji opravljenih del ni pomembna le količina, ampak tudi vrsta in kvaliteta izvedenih del. Nekateri načrtovani ukrepi so bolj nujni in nekateri manj. Hektar izvedene nege gošče torej ni enak hektarju nege gošče – pomembno je, kje je bila nega izvedena. Takšno presojo učinkovitosti izvedenih ukrepov lahko opravi urejevalec v konkretni enoti, vendar naj vsaj za diskusijo izpostavimo nekaj vprašanj:

- Ali so dejansko izvedeni najbolj nujni ukrepi nege, obnove ali varstva?
- Ali pa je izvajanje odvisno predvsem od pripravljenosti lastnika?
- Ali lastnik ne preferira določenih del, nekatera pa zapostavlja?
- Ali ne bi bilo smiselno, da če lastnik enkrat

prejme sredstva – subvencijo, prevzame s tem tudi obvezo za izvajanje del na tej površini v prihodnosti?

- Ali je lastnik (in tudi gozdar) vedno prepričan v potrebnost izvajanja načrtovanega dela?

8 PREMISLEK O NAČRTOVANJU IN IZVAJANJU NAČRTOVANEGA

Načrtovanje je podlaga za gospodarjenje z gozdovi. Napačno bi bilo zaključiti, stopnja izvajanja načrtov je nizka, načrti niso potrebni. Načrti so potrebni, zastavlja pa se vprašanje, kakšni načrti, kakšna naj bo njihova vsebina, podrobnost, intenzivnost načrtovanja in podobno. Načrtovanje ukrepov je ena od nalog načrtovanja, pomembne so tudi druge. Pogosto govorimo o racionaliziranju načrtovanja. S tem se moramo strinjati, vendar tudi v smislu posodabljanja, prilagajanja načrtovanja konkretnim razmeram, večje učinkovitosti in večje uporabnosti ob racionalnih stroških. Obenem pa velja izpostaviti, da je načrtovanje po svoji funkciji instrument za racionalno gospodarjenje z gozdovi – torej podlaga za gospodarno vlaganje v gozdove skladno z mnogonamensko vlogo gozdov. Ali smo to vlogo načrtov povsem izkoristili?

Nekaj predlogov, ki so povezani s posodabljanjem načrtovanja in tudi z načrtovanjem in izvajanjem ukrepov, nekateri od teh so bili izpostavljeni že na 21. gozdarskih študijskih dnevih v Ljubljani (BONČINA 2003):

Intenzivnost načrtovanja.

Intenzivnost načrtovanja je povezana z intenzivnostjo gospodarjenja. V Sloveniji so zelo različne razmere za gospodarjenje z gozdovi, intenzivnost gospodarjenja je zato različna – odvisna predvsem od ciljev gospodarjenja – torej od zahtev do gozda in možnosti za uresničevanje zahtev (slika 1). Intenzivnost načrtovanja naj bo bolj prilagojena intenzivnosti gospodarjenja. Intenzivnost načrtovanja se kaže v celotnem načrtovalnem procesu – od inventure do podrobnosti načrtovanih ukrepov. Kjer okvirni pogoji ne dopuščajo (intenzivnega) gospodarjenja, tudi še tako »dober« načrt kot izdelek, ne bo mogel bistveno vplivati na aktivno usmerjanje razvoja gozdov. V takšnih razmerah so pričakovanja za izvajanje načrtov objektivno prevelika, saj ni možnosti in vzvodov za njihovo uresničevanje. Omenjenim razmeram se lahko prilagodimo z večjo diferenciranostjo načrtov, tako da bomo dosegli smiselno razmerje med vložkom za načrt in njegovim učinkom. Manj primerna prilagoditev intenzivnosti načrtovanja bi bila v različnem obdobju veljavnosti načrtov, na primer desetletnem ali petnajstletnem ali celo dvajsetletnem. Več argumentov je zato, da ohranimo sedanje načrtovalno obdobje, podrobnost in intenzivnost načrtovanja pa prilagodimo razmeram.

Vsebine načrtov različnih načrtovalnih ravni in njihove vsebinske povezave.

Možnost racionaliziranja načrtovanja je poleg večje diferenciranosti načrtov in prilagajanja konkretnim razmeram tudi v bolj jasno opredeljenih vsebinah posameznih ravni načrtovanja in smiselnih vsebinskih povezavah med njimi: območje – enota – sestoj. Tako pa se marsikaj podvaja na ravni območja in enote, po drugi strani pa so podvaja pri načrtu GE in detajlnem načrtu na ravni sestojev. Podrobnost načrtovanja naj bo prilagojena načrtovalni ravni! V okviru načrta GE izdelamo podrobni načrt (sestojna karta, smernice, možen posek, načrtovana gojitvena in varstvena dela po sestojih) na ravni sestojev, pogosto celo v merilu 1:5.000. Vprašanje je, če je potem v primerih manj intenzivnega gospodarjenja res povsod potrebno gojitveno načrtovanje? Ali pa obratno, če izdelujemo detajlne gojitvene načrte, ali je potrebno v razmerah manj intenzivnega gospodarjenja še podrobno načrtovanje na ravni

sestojev v okviru urejanja gozdov?

Posodabljanje načrtov.

Stalno posodabljanje načrtovanja je potrebno tudi zaradi izvajanja programa Natura 2000 in drugih zakonskih predpisov s področja urejanja prostora. Načrti so podlaga za ekosistemsko upravljanje z gozdovi.

Uporabnost načrtov

Načrti morajo biti uporabni – ne samo za gozdarje, saj jih ne izdelujemo samo zase, ampak tudi za druge uporabnike – lastnike in različne javnosti. Če bodo tudi oni spoznali prednosti načrtov, bo to velik uspeh in potrditev.

K večji uporabnosti za lastnike bi lahko prispevali z uvajanjem zasnove načrtovanja za gozdni obrat, vendar ne kot nove načrtovalne ravni, saj imamo le-teh dovolj. Smiselno bi bilo gojitvene načrte nadgraditi z elementi takšnega načrta, vendar le za ustrezne primere, kot so, na primer večji gozdni posestniki, ki bi zato morali izkazati interes.

Obseg načrtov.

Načrt mora jedrnato izpostaviti cilje, smernice in ukrepe, lahko pa tudi alternative in prioritete! Analiza stanja in razvoja je sestavni del načrtovalnega procesa, ni pa je potrebno prikazovati v načrtih.

Pristop.

Načrti naj omejujejo in predpisujejo toliko, kot je nujno potrebno na posamezni načrtovalni ravni. V načrtih naj bodo jasno izpostavljeni cilji, osnovne usmeritve, prioritete, omejitve, smernice itd.! V načrtih ne kaže pretiravati s podrobnostjo in normativizmom, ki je lahko predmet načrtovanja na nižji ravni. Pustiti je treba dovolj maneverskega prostora nižjem načrtovalnem ravni, oziroma revirnim gozdarjem, lastnikom, izvajalcem, da se bodo lahko prilagajali razmeram.

Rangiranje načrtovanih del.

Ker realizacija obsega načrtovanih del kaže, da je izvedba nizka, bi kazalo načrtovana dela v načrtih rangirati. Po zakonu so sicer vsa načrtovana dela »nujna«, vendar je stopnja nujnosti zelo različna. Stopnja nujnosti iste vrste dela je lahko različna – odvisno od lokacije, problematike, učinka izvedenega dela. Kriteriji za rangiranje bi morali izhajati

iz zahtev trajnostnega gospodarjenja – stabilnega funkcioniranja gozdnih ekosistemov.

Subvencije.

Sistem subvencij bi kazalo bolje povezati z načrti. S tem bi se povečala možnost aktivnega usmerjanja gozdov – skladno z opredeljenimi strategijami in prioritetami. V primeru rangiranja (glej zgoraj) bi bil obseg subvencij za nekatera dela večji, nekatera dela pa ne bi bila subvencionirana, bila pa bi dopustna. Koristno bi bilo tudi poiskati načine, kako zagotoviti stalnost nege na določeni površini; če je, na primer, obnova subvencionirana, potem je potrebna v prihodnjih letih tudi nega sestoja na tej isti površini, sicer bodo vložena sredstva imela znatno manjši učinek.

Ekonomске ovrednotenje in stabilno financiranje.

V načrtih je potrebno ekonomsko ovrednotiti načrtovana dela in posebej prikazati realen obseg predvidenih subvencij za načrtovana dela v zasebnih gozdovih. S sprejetjem načrta bi se država tudi obvezala za zagotovitev opredeljenih finančnih sredstev. Stabilno financiranje v dovolj velikem obsegu je pomemben pogoj za izvajanje gojitvenih del v zasebnih gozdovih.

Minimalni posek.

Ta bi bil sicer lahko določen v načrtih, vendar bi bilo bolj primerno, da gozdarska politika pripravi ustrezne vzvode za reševanje tega problema.

Uvajanje participativnih postopkov v zasnovo urejanja gozdov.

Učinkovitost načrtov – tudi obseg izvajanja del bi lahko izboljšali z zasnovo participativnega načrtovanja (glej BONČINA / FICKO / KOTNIK 2004). Zasnova načrtovanja: jaz načrtujem, vi izvajate - ni najbolj ustrezna. Preveč energije v načrtovalnem procesu posvečamo sami fizični izdelavi načrtov, premalo pozornosti pa neposrednemu sodelovanju z uporabniki, oziroma interesnimi skupinami. Ena od ključnih skupin so gozdni posestniki. Oblike sodelovanja so lahko različne – od pasivne oblike do bolj aktivnih oblik sodelovanja. Sedaj ne izkoriščamo niti vseh

pasivnih oblik; ena ključnih je informiranje, in sicer o namenu načrtovanju, stanju in problemih, usmeritvah in ciljih gospodarjenja. Če lastniki niso seznanjeni s problematiko in vsebinami načrtov, je težko pričakovati pripravljenost za izvajanje del.

9 SKLEP

Analiza izvajanja načrtovanih ukrepov je sestavni del presojanja uspešnosti gospodarjenja z gozdovi. Reševanje problema manjšega vlaganja v gozdove še zdaleč ni samo stvar načrtovanja, ampak številnih drugih področij. Pomembno mesto ima gozdarska politika, ki ima na voljo pomembne vzvode za spremembe. Zmanjševanje vlaganj pomeni tudi nujne prilagoditve gojenja gozdov; sonaravno gojenje gozdov bo imelo še večji pomen, saj bo v čim večji meri potrebno izkoriščati samodejnost procesov v gozdnem ekosistemu, hkrati pa zmanjševati stopnjo tveganja pri gospodarjenju z gozdovi. Gozdnogospodarsko načrtovanje lahko skupaj z drugimi področji prispeva k reševanju problematike. V prispevku je zastavljenih več vprašanj in problemov, kot pa je odgovorov nanje, vendar z namenom, da se o njih skupaj pogovarjamo in jih rešujemo. Urejanje gozdov se mora pač neprestano posodabljalati, stalnih optimalnih modelov načrtovanja enostavno ni. Pri posodabljanju načrtovanja imajo lahko veliko vlogo urejevalci na lokalni ravni – na ravni krajevnih enot, saj imajo dober vpogled v načrtovanje in problematiko izvajanja načrtov. Naloga urejanja gozdov je tudi opozarjanje politike in javnosti na problematiko gospodarjenja z gozdovi – tudi na neizvajanje načrtovanega in posledice, povezane s tem. Hkrati pa bi lahko vsi gozdarji bolj glasno opozarjali na pomen gozda, pomen lesa, pomen rabe obnovljivih gozdnih virov.

10 VIRI

- BONČINA, A., (et.al.). (2003). Območni gozdnogospodarski načrti in razvojne perspektive slovenskega gozdarstva. Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, 270 str.
- BONČINA, A., DIACI, J., WINKLER, I., KADUNC, A., ROŽENBERGAR, D., TERLEP, S., GODLER, S., 2003. Zasnova gozdarskega načrtovanja v Sloveniji: povezovanje različnih ravni gozdarskega

- načrtovanja in izdelava zasnove načrta za gozdno posest. Zaključno poročilo o realizaciji predloženega programa dela, V4-0432-01. BF, Oddelek za gozdarstvo, 22 str.
- BONČINA, A., FICKO, A., KOTNIK, T., 2004. Zasnova participativnega načrtovanja. Gozdarski vestnik 2, 85–95.
- GAŠPERŠIČ, F., 1995. Gozdnogospodarsko načrtovanje v sonaravnem ravnanju z gozdovi. BF, Oddelek za gozdarstvo, 403 s.
- LAWRENCE, D. P., 2000. Planning theories and environmental impact assessment. Environmental impact assessment review 20, 607–625.
- RIPKEN, H., 1997. Nachhaltigkeit und Extensivierung in der Forstwirtschaft – ein unlösbarer Konflikt? Forst und Holz 52, 3, 51–58.
- VESELIČ, Ž., MATIJAŠIČ, D. (2002). Gozdno-gospodarski načrti gozdnogospodarskih območij za obdobje 2001–2010. Gozdarski vestnik 10, 461–489.
- Zakon o gozdovih. Ur. l. RS, št. 30/93.